

РОДНИ СТЕРЕОТИПИ О ЖЕНАМА И МУШКАРЦИМА У ПОЛИТИЦИ

Апстракт: *Модели особина мушког и женског стереотипа (мушкарци су: рационални, агресивни, мудри, амбициозни, и др., а жене су: емоционалне, лабилне, лукаве, слабе, и др.) означавају круте, отпорне на промене, поједностављене представе и веровања о групама људи, али и о сваком поједином представнику групе. Дакле, стереотипи су основа предрасуда о другима и различитима, И рекли бисмо, једна од претпоставки са које се настоје оправдавати разни видови дискриминације, на пример, дискриминација жена или подзаступљеност жена у политици и политичким институцијама друштва.*

*Политика је једна од области људског деловања у којој се мушкарци и жене процењују и вреднују према стереотипима пола/рода. Када су у питању гласачи (грађани/грађанке) сматра се да они »баратају«
низом стереотипа који се заснивају на роду политичких кандидата/кандидаткиња – од личних карактеристика, па до њихових способности за политичким руковођењем. На пример, жене политичарке се перципирају по њиховим »типично«
фемининим особинама, као што је бити топла и сензибилна, и стога се претпоставља да су жене експерти за тзв. "женске области", као што је образовање и/или женска питања. За мушкарце политичаре се сматра да поседују »типичне«
маскулине црте, као што је бити поуздан и снажан, и претпоставља се да је добро да управљају тзв. мушким питањима - криминал и одбрана. На том нивоу анализе наш рад је усмерен ка идентификацији и мапирању родних стереотипа, оних који се приписују мушкарцима и женама у политичкој партиципацији и који дефинишу њихов статус и политички утицај.*

Кључне речи: *родне улоге; родни стереотипи; политика/политичка партиципација; родна сегрегација у политици.*

РОДНИ СТЕРЕОТИПИ У ПОЛИТИЦИ¹

1. Уводне напомене. Политика је као репрезентативна област јавног живота одувек била доминантан и привилегован мушки простор, који је обележен значајном родном стратификацијом. Међутим, у последњим деценијама 20. века и првој деценији 21. века “лице политике се мења” и њена битна одлика постаје пораст броја жена на местима одлучивања.² То, дакле, значи да су жене данас, више него икада у прошлости, ушле заједно са мушкарцима у јавну сферу политике, доспеле до изборних положаја и заузеле “извесно” место на лествици политичке моћи. Очигледно је да се у 21. веку мења слика родне структуре у политичким институцијама и организацијама, што указује на нову родну динамику у политичком животу. Политиколози и социолози у теоријским и емпиријским истраживањима модерних политичких процеса указују на постепено и стално побољшање положаја жена у политици. Са друге стране, сва релевантна истраживања такође наглашавају друштвену чињеницу недовољне видљивости жена у политичком животу, односно, њене још увек маргиналне позиције по броју и утицају.³

Анализе и статистички подаци, из неколико упоредних извора још од педесетих година XX века, показују да је политика, као јавно поље партиципације и рада, област у којој је друштвена промоција жена најмања. Присутност жена у политичком животу, на релацији од формалног манифестовања до суштинског остваривања политичких права жена, по правилу се смањује уколико се иде од дна ка врху политичке пирамиде, односно од гласачког тела до владиних институција.⁴ Просечан број жена у парламентима у 2009. години износио је 24%, што је дупло више него у 2005. години. Изнад 35% жена присутно је у парламентима Шпаније, Данске, Белгије и Финске, а преко 40% у Холандији и Шведској. Међутим, тај број креће се испод 15% у Ирској, Мађарској и Румунији, а није већи од 10% на Малти. Међу министрима у владама учешће жена је порасло са 22% у 2005.

¹ Рад је део истраживачког рада на пројекту *Заштита људских и мањинских права у Европском правном простору*, бр. 179046, финансиран од стране Министарства за науку и технологију Републике Србије.

² Krook, M. L., Child, S., *Women, Gender, and Politics: a reader*, University Press, Inc. Oxford, 2010, стр3.

³ Више о томе у: Krook, M. L., and Child, S. Krook, M. L., Child, S., *Women, Gender, and Politics: a reader*, University Press, Inc. Oxford, 2010; Childs S., Lovendusku J. and Campbell R., *Women at the Top 2005 – Changing Number, Changing Politics?*, Hansard Society, London, 2005; Inglehart R., and Norris, P., *Rising Tide: Gender Equality And Cultural Change Around the World*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003; Ballington, J. and Karam, A., *Women in Parliament: Beyond Number, A Revised Edition*. International Institute for Democracy and Electoral Assistance, Stockholm, 2005.

⁴ Ballington, J., *Equality in Politics: A Survey of Women and Men in Parliament*, Inter – Parliamentary Union (IPU), 2008.

години на 26% у у 2009.години. Повећање је било веће од 10% у Словачкој, Италији, Финској и Данској, више од 15% у Пољској и Словенији, а у Француској и 20%.⁵ Неједнакост у политичком појављивању и утицају мушкараца и жена има како институционалне и структурне разлоге, тако и културолошке корене и објашњења. П. Норис и Р. Инглхарт “оскудицу” жена у политици и на лидерским позицијама виде као последицу културних баријера, односно традиционалних ставова који постоје према родним улогама мушкараца и жена, а који доприносе смањењу или повећању родне равноправности.⁶ Такође, истраживања ИПУ показала су да у многим земљама постоје изразито негативни ставови према политичкој партиципацији жена и да је то једна од главних препрека за укључивање жена у политички живот.⁷ Истраживања Еуробарометар из 2009. године о распрострањености полних/родних стереотипа, показује да већина Европљана сматра да се они најчешће срећу на рандом месту (54%), у рекламама (34%), медијима (25%) И политици (24%). Занимљиво је да само 4% испитаника/ца каже да стереотипи не постоје.⁸ Политика је једна од области људског деловања у којој се мушкарци и жене процењују и вреднују, између осталог, према стереотипима пола/рода. Намера нам је да анализу усмеримо ка идентификацији и мапирању родних стереотипа у политичкој партиципацији, зато што они доприносе стварању ставова и модела на основу којих се дефинишу женске и мушке улоге у политици, а онда и њихов политички статус и утицај.

2. Род и социјализација. Из перспективе појединца, социјализација је процес кроз који креирамо сопствену друштвеност и осећај привржености друштву - кроз наше учешће у њему и кроз нашу интеракцију са другима. Другим речима, процес којим појединци уче културу свога друштва или као етапу у развоју у којој се људска бића социјализују за улоге које се културолошки од њих очекују.⁹ У том смислу социјализација представља најзначајнији пут за трансфер културе кроз генерације и кроз време. Социјализација почиње моментом рођења особе и очекивања која се онда имају нису иста за дечаке, као за девојчице.¹⁰ У самим основама социјализације, као корену диференцијације полних/родних улога, стоје различито друштвено дефинисани културни обрасци, ставови, вредности, а

⁵ *Report on equality between women and men 2010*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2010.

⁶ Norris, P., and Inglehart, R., *Women and Democracy: Cultural Obstacles to Equal Representation*, „Journal of Democracy“, 2001/ 3, стр. 58.

⁷ *Politics: Women's Insights*, Inter-Parliamentary Union (IPU), Geneva, 2000.

⁸ *Gender Equality in Politics*. Special Eurobarometar 2009.

⁹ Giddens, A., *Sociology*, Polity Press, Cambridge, 1989, стр. 162.

¹⁰ Andersen, M. L., and Taylor, H.F., *Sociology: understanding a diverse society*, Thomson Learning, Inc., 2006, стр. 99.

онда и карактерне особине и понашања примерене дечацама и девојчицама, односно мушкарцима и женама.

Родна социјализација као социјални процес “оспособљава” дечаке и девојчице да се понашају различито, па се тако и родне улоге као социјалне активности »додељују« мушкарцима и женама на основу претпостављених разлика. Наиме, »друштво конструише две одвојене родне културе, и веровања, друштвене праксе, и институције«¹¹ што показује и реално разликовање мушкарца и жене у свим сегментима друштвеног живота. Социолози употребљавају појмове пол/сех И род/гендер, како би разликовали биолошки полни идентитет од научених родних улога.¹² Зато род не постоји изван културе, односно, много важније, култура именује понашања као родна и тако их вреднује. Утолико је род социјална конструкција која је смештена у одређени историјски контекст И не постоји ништа што је елемент биолошког/природног, а у релацији је са родом.¹³ Род се производи унутар утицаја сложених међудејстава социјалних, економских политичких И психолошких чинилаца, који показују колико је он високо контекстуализован и мултифункционалан скуп феномена И процеса.¹⁴ Родне улоге проистичу из поделе рада између мушкараца и жена, а затим обухватају нормативне процесе којима се, другим људима, преносе очекивања на основу пола. Наиме, људи имају различита уверења (убеђења) о томе шта један пол може и треба да ради.¹⁵ Породица као елементарни агенс социјализације и први “политички режим владања” који се деци усађује, често је пуна родних норми које преносе поруке о одговарајућим улогама за жене и мушкарце. У периоду детињства породица је жижна тачка процеса социјализације и њен најмоћнији трансфер културе. Можемо препознати начин на који васпитни модели, узор и стилови обликују наша понашања и како се она у различитим друштвеним контекстима и релацијама препознају и дефинишу као »типично женско« или »типично мушко«. Кроз родно диференцирајуће утицаје социјализације код женског пола (у скали различитог доба старости) подржавају се и афирмишу одређени начини понашања, као што су »хуманитарни ангажман«, »социјални рад«, »способност саосећања«, »спремност на пожртвовање« итд., а супротно, код мушког пола (у скали

¹¹ Levit, N., *Men, Women and the Law*, New York University Press, New York, 1998, стр. 15.

¹² Andersen, M. A., Taylor, F. H., op. cit., стр. 302.

¹³ Треба напоменути да је у литератури на енглеском језику “устаљена разлика између онога што је биолошка одредница женске или мушке особе (сех), и онога што је одредница социјалног миљеа у којем особа живи (гендер). За прво значење је у нашем језику пол, а за друго може бити и пол и род.« (Савић, С., *Језик и пол (III), Истраживања код нас*, „Женске студије“, 1995/2-3.

¹⁴ La France, M., „Gender and Social Interaction“, u: Unger K. R., ed., *Psychology of Women and Gender*, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey, 2001, стр. 254.

¹⁵ Wood, W. And Eagly H. A. „Gender“, u: Fiske, T. S., at all, *Handbook of Social Psychology*, Volume One, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey, 2009, стр. 631.

различите старосне доби) подупиру се »способност реализације« и одређени агресивни начини понашања.¹⁶ Тако да се одређена подручја позива и занимања означавају као »типично женска« или »типично мушка«. У тој ”родној подела рада“ улоге и задаци се »дају« женама и мушкарцима на основу предпостављених особина и атрибута - уместо способности и вештина. Формирање ”женске природе” као трпељиве, спремне на одрицање, стрпљиве, окренуте бризи и неговању других, неспремне за ризик, и ”мушке природе” као независне, амбициозне, радне, умне, смеле и самоуверене, врши се процесом учења и зато се род, мушки или женски, односи на друштвено научно/детерминисано понашање. Родне норме и стереотипи који чине неједнакости вечитим дубоко су уграђене у друштвену и индивидуалну свест, и као такве су отпорне на промене.¹⁷ Нарочито се родна неједнакост споро превазилази у традиционалним друштвеним контекстима.

3. Стереотипи о женама и мушкарцима. Стереотипи о којима је у овом контексту реч, у стандардном социолошком смислу, користе се за означавање крутих, отпорних на промене, поједностављених представа и веровања о групама људи, али и о сваком поједином представнику групе. Социолошка и психолошка истраживања показала су да родни стереотипи произилазе из дистрибуције мушких и женских социјалних улога. Родне улоге се огледају у друштвеним стереотипима о мушкарцима и женама.¹⁸ Извесно је да они снажно утичу на интерпретацију мушког и женског понашања, а онда и креирање одговарајућих друштвених улога. Као такви, стереотипи су основа предрасуда о другима и различитима, па тако и основа са које се настоје оправдати разни видови дискриминације. М. Барет каже да се стереотипним значењима, труизмима и »прећутним претпоставкама« који се тичу мушких и женских родних улога производи друштвена свест полне дискриминације, која постаје ”алиби” за праксу неравноправности мушкараца и жена.¹⁹ Дакле, мислимо да је анализа целокупног социјалног инструментарија за производњу стереотипа, предрасуда и »готових истина«, нужна за разумевање механизма којима се репродукује родна неједнакост. Многа истраживања²⁰ која се баве

¹⁶ Wisniewski, R. und Kunst, H., eds., *Handbuch für Frauenfrage: Zur Stellung der Frau in der Gegenwart; Informationen – Analysen – Anregungen*, Verlag Bonn Aktuell GmbH, Stuttgart, 1988, стр. 226.

¹⁷ Seguíno, S., *Plus Ça Change? evidence on global trends in gender norms and stereotypes*. "Feminist Economics", 2007/13-2, стр. 1.

¹⁸ Више о томе у: Eagly H. A., and Karau, J. S., *Role congruity theory of prejudice toward female leader*, "Psychological Review", 2002/109-3; Eagly H. A. and Steffen J. V., „Gender Stereotypes Stem From the Distribution of Women and Man Into Social Roles“, у: Stangor, Charles, ed., *Stereotypes and prejudice: essential reading*, Psychology Press, 2000.

¹⁹ Барет, М., *Потчињена жена*, Радничка штампа, Београд, 1983, стр. 88.

²⁰ Више о томе у: Sapiro, V., *The Political Integration of Women: Roles, Socialization, and Politics*, University Illinois Press, Urbana, 1983, стр. 28-33; Whitaker, L. D., ed., *Women in*

питањем диференцијације између мушкараца и жена говоре »о екстремно високом вредновању утицаја социјализације на уочене родно-специфичне разлике.« Један од најважнијих механизма културе јесу стереотипна схватања о карактеристикама мушког и женског пола²¹, која стварају две различите друштвено легитимисане идеологије – идеологију мушког пола (мушкарци су: рационални, агресивни, мудри, амбициозни, и др.) и идеологију женског пола (жене су: емоционалне, лабилне, лукаве, слабе, и др.), или, идеологију доминације и идеологију субординације.

У својим радовима А. Игли и С. Керо наводе обимне доказе како би показали да је пол најјаче лично својство категоризације људи, чак и када се пореди са расом, старашћу и занимањем. Кажу да је то сочиво кроз које гледамо друге, и у одсуству специфичних детаља о појединцу/ки, лако и аутоматски враћамо се на стереотипне мисли којима попуњавамо празнине.²² Колика је моћ полних/родних стереотипа, односно, да ли пол политичара утиче на начин на који грађани оцењују различите аспекте квалитета политичког говора, можемо видети из истраживања Т. Алберга и А. Јенсена. Наиме, они су користили видео траке истинских политичких говора који су извели глумци, мушкарац и жена. Њихов основни налаз је да је мушкарац "политичар" процењен да има више знања, да је поуздањи и убедљивији од жене "политичарке", иако су испитаници/це слушали дословно исти политички говор.²³ Занимљиво је, ако погледамо Србију, да се савремени стереотипи о жени не разликују много од традиционалне представе о жени, коју можемо да реконструисемо кроз нашу народну књижевност. Жарко Требјашанин каже да "емпиријска истраживања вршена у данашње време показују да се стереотипна представа о жени у својој бити не мења вековима".²⁴ Он даје примере истраживања обављених код нас, где су, по једном, пожељне особине жене: осећајна, воли децу, нежна, пријатна, љубазна, док се друго истраживање бави анализом позитивног културног стереотипа жене, по коме је она: искрена, попустљива, уредна, нежна, вредна,

Politics – Outsiders or Insiders, Prentice Hall, New Jersey, 1999, str. 33-43; Levit, N., op. cit., стр. 16-22.

²¹Р. Вишњевски је побројала главне сексистичке предрасуде, које још увек, али са опадајућом тенденцијом, егзистирају не само у главама мушкараца већ, сасвим нерелевантно, и у свести жена. Једна од њих је да су логичка, умска, духовна активност, способност руковођења и одлучивања, свест о одговорности и креативно делање преовлађујућа својства мушкараца и она захтевају и његову водећу улогу у породици, друштву и држави, где би једнака овлашћења жена у заповедању и одлучивању водила напреду (подвукла Н.Ж.). (Wisniewski, R. und Kunst, H., op. cit., стр. 471-472.)

²² Eagly, H. A., and Karau, S. J., op. cit., стр. 580.

²³ Aalberg, T., & Jenssen, T. A., *Gender Stereotyping of Political Candidate. An Experimental Study of Political Communication*. »Nordicom Review«, 2007/28-1, стр. 17-32.

²⁴ Требјашанин, Ж., *Стереотипи о жени у српској култури*, "Нова српска политичка мисао", 2/2002, стр. 56.

скромна, привржена породици, и др. Истраживање које је урадио Н. Хавелка показује да се циљеви социјализације разликују за дечаке и девојчице. “Добар дечак” је онај који ће постати аутономан појединац, и бити храбар, издржљив, самосталан и самопуздан мушкарац, а бити “добра девојчица” значи успешно играти улогу мајке, супруге и домаћице, која ће бити зависна и подређена мужу.²⁵ Анализа приручника за Грађанско васпитање за ниже разреде основне школе, утврдила је да се у приличној мери задржала стереотипна полна подела породичних улога: у улогама родитеља доминирају женски ликови, а деца и унуци су махом дечаци, док су преовлађујуће професионалне улоге учитељи/це, представљени углавном као женски ликови. У приручницима за више разреде основне школе и средњу школу преовлађују улоге у јавној сфери (политичке и професионалне улоге) којима доминирају мушки ликови. Ретки женски ликови приказани су у улози ученица или наставница. Активности које обављају ликови представљени у приручницима Грађанског васпитања углавном су стереотипно подељени: женски ликови (тамо где их има) су приказани у активностима бриге, неге, подучавања и васпитавања, а мушки у подучавању, одлучивању, спортским активностима и низу активности везаних за разноврсне улоге у јавној сфери. У нижим разредима основне школе видан је покушај да се и дечацима и девојчицама приписују сличне личне особине, међутим, још увек преовладавају стереотипни описи девојчица као плачљивих, манипулативних и пасивних, а дечака као предузимљивих, радозналих, храбрих, дрских, и неодговорних, и тако даље. Све познате особе представљене у анализираним приручницима за више разреде основне школе су мушкарци – мислиоци, научници, писци, просветитељи, владари; слично је и у приручницима за средњу школу.²⁶

Када су у питању грађани/ке Србије, већина њих не сматра да треба да постоји разлика између дечака и девојчица у процесу преношења вредности социјализације. Међутим, анализе показују да испитаници приписују неке карактеристике одређеном полу. Више се очекује од девојчица да буду послушне, пристојно се понашају, изражавају осећања, обављају кућне послове и воде бригу о другима. Једина родно специфична вредност за дечаке је спортска активност. Мушки, старији, мање образовани и испитаници са више традиционалним друштвеним улогама, више су склони традиционалним обрасцима родних улога. Мушкарци сматрају да су за дечаке важнији независност (12%), бављење спортом (18%), а девојчице треба да буду послушне (14%), пристојно се понашају (10%), обављају кућне послове (31%), изражавају осећања (15%), брину о другима (11%). Жене такође релативно

²⁵ Хавелка, Н., *Социјална перцепција*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2001.

²⁶ Ђорић, Г., Жунјић, Н., Обрадовић-Тошић, Т., *Образовање за родну равноправност: анализа наставног материјала за Грађанско васпитање*, УНДП, 2010, стр. 119.

често наглашавају своја очекивања да девојчице обављају кућне послове (24%), показују емоције (11%), буду послушне и брину о другима (оба 9%).²⁷

Истраживање родних улога у друштву и породици спроведено у Хрватској (са којом, као и осталим народима, делимо и структуришемо културу Балкана), показује да се “женском” професијом првенствено сматра рад у дечјим вртићима, што жене и мушкарци тврде у подједнаком броју случајева – жене у 93%, а мушкарци у 97%. Затим долазе административно-секретарске функције, са чиме се слаже 83% жена и 84% мушкараца. Изразито “мушке” професије су: политика - 86% жена и 88% мушкараца, директорске и менаџерске функције – 69% жена и 74% мушкараца, а у нешто нижем постотку судство – жене и мушкарци – 54%. Ове податке потврђује и истраживање “Ставови према женама” из 1995. године, у коме је нађено како је за већину жена и мушкараца у Хрватској свеједно да ли је лекар специјалиста, односно универзитетски професор, жена или мушкарац, док би у случају успешног директора великог предузећа или председника политичке странке, ипак имали више поверења у мушкарца.²⁸ Дакле, одговори о типично мушким или женским професијама потврђују полне стереотипе (жена се искључиво види у улози мајке, одгајатељице или помоћнице у послу, а мушкарац је онај који влада, одлучује или руководи, зарађује, пресуђује, штити или кажњава) као елементарне чиниоце родне сегрегације у друштву и породици. Можемо претпоставити да ће средина која оштро разликује типично мушка и женска занимања и улоге и унутар породице прихватити такву поделу. Такође, односи у породици су “мера” за понашање и разумевање улога појединца у друштву. Једно је сигурно, “јавна” и “приватна” сфера само су лице и наличје истог феномена, који циркуларно ствара и подржава одређене стереотипе о такозваним мушким и женским животним улогама, задацима и аспирацијама.

4. Родни стереотипи у политици. Заговорници традиционалне социјализација полова одувек су инсистирали на усвајању стереотипних маскулиних и фемининих полних улога и особина, са циљем да се и једни и други што боље структуришу у одговарајући културни и политички систем. Такође, постоји јасна разлика у социјализацији полних улога која, извесно је, има и политичке ефекте. Истраживања показују да „норме понашања научене у детињству могу створити код одраслих мушкарца и жена различите ставове о томе шта су одговарајуће родне улоге, о значају политике, вредностима партиципације и др.“²⁹ У широком пољу социјализације одвија се симултано и

²⁷ Емпиријско истраживање ставова грађана Србије о родној равноправности, Институт друштвених наука – Центар за политиколошка истраживања и јавно мњење, Београд, 2010.

²⁸ Leinert Novosel, S., *Žene na pragu 21. stoljeća*, Ženska grupa TOD, Zagreb, 1999, стр. 94.

²⁹ Mayer, J. D., and Schmidt, H. M., *Gendered political socialization in four contexts: political interest and values among junior high school students in China, Japan, Mexico, and the United States*, „The Social Science Journal“, 2004/ 41, стр.399

политичка социјализација, као процес или скуп процеса у коме људи уче о политици и усвајају политичке вредности, односно стичу политичка знања, ставове и понашања. В. Сапиро каже да је политичка социјализација „начин на који се развијају индивидуална понашања и оријентације у контексту и вези са одређеним политичким и социјалним миљеом.“³⁰ Агенси социјализације (породица, школа-школска лектира и уџбеници, медији, закони, религија, раса, род, године, и др) утичу, на једном или другом нивоу, на индивидуална политичка убеђења. Ови фактори, они који су уведени, као и они са којима се одраста, утичу на политичке погледе кроз остатак живота, с тим што се највећи део политичких мишљења формира у детињству под јаким утицајем породице и школе. Изражавањем веровања, родитељи сопствене идеје преносе на децу, што подразумева да се политичка социјализација не дешава у вакуму, она је само мањи део већег социјализацијског процеса који је такође подстакнут културним чиниоцима. То даље подразумева да се у интеракцији рода и културе производе појединци, социјализовани да се ангажују у политичкој сфери на посебне и/или различите начине.

За истраживаче који се баве питањима рода и политике, социјализација традиционалних полних улога играла је истакнуту улогу у објашњењу слабе укључености жена у изборну политику. По тим анализама »традиционална породична структура и социјализација полних улога имају утицаја на мушкарце и жене који учествују у изборима«.³¹ Перцепција да политика треба да буде поље у коме су мушкарци посебно моћни, предрасуда је утемељена у многим културама, а која се наслања на чињеницу да момци и девојке, мушкарци и жене, више вреднују мушкост од женскости. Тако се карактеристике родно обележене политичке партиципације доводе у везу са родном социјализацијом, наиме, она може да произведе девојке које имају мање самопоштовања према могућностима самореализације, па су упућене на »живот од дужности«, док је дечама допуштен независтан, самосталан и активан живот.³² Резултати истраживања, које је обављено међу припадницима/цама различитих култура, говори о томе да »дечаци и девојчице приказују своје очеве као много боље обавештене о политици, чак и онда када су мајке доминантне у другим не-политичким аспектима социјализације«.³³ Са тим, неоспорно, у вези је и чињеница да су »жене у поређењу са мушкарцима мање заинтересоване и мање обавештене о политици и да себе доживљавају политички мање ефикасним«.³⁴ Жене

³⁰ Sapiro, V., op. cit., 33.

³¹ Fox, R. L., and Lawless, J. L., Family Structure, Sex-Role Socialization, and the Decision to Run for Office. "Women & Politics", 2003/24, стр. 22.

³² Ibidem, стр.22.

³³ Mayer, J. D., and Schmidt, H. M., op. cit., стр. 398.

³⁴ Burns, N., Schlozman, K. L., and Verba, S., *The Private Roots of Public Action: Gender, Equality, and Political Participation*, Harvard University Press, 2001, стр. 100.

политичарке се перципирају по њиховим »типично« фемининим особинама, као што је бити топла и сензибилна, и стога се претпоставља да су жене експерти за тзв. женске области, као што је образовање и/или женска питања. За мушкарце политичаре се сматра да поседују »типичне« маскулине црте, као што је бити поуздан и снажан, и претпоставља се да је добро да управљају тзв. мушким питањима - криминал и одбрана. “Проблем” настаје када се јаве предрасуде према женама лидеркама које раде у професијама које не одговарају њиховим родним улогама. По теорији улоге подударности предрасуда према женама лидеркама,³⁵ неподударност између женских родних улога и улога лидерства доводи до два облика предрасуда: (а) неповољније прихватање жена од мушкараца, као потенцијалних носилаца лидерских позиција и (б) онда када се ради о прописима за лидерску улогу неповољније се вреднује понашање жена. Једна од последица је да су ставови према лидерима и потенцијалним лидерима мање позитивни када су у питању жене, него онда када се ради о мушкарцима. Даље, показује се да је теже за жене да постану лидерке и да постигну успех у улози лидера (лидерке). Актуелна истраживања су тестирала принципе теорије улога подударности предрасуда и она су показала да предрасуде проистичу из неподударности групних стереотипа и карактеристика друштвене улоге (особина и понашања која су прописана друштвеним улогама). Односно, предрасуде према женама лидеркама дешавају се зато што постоје недоследности између особина које се односе на женске родне стереотипе и особина које су у вези са типичном лидерском улогом. Потенцијал за предрасуде против жена лидерки, који је у вези са родном улогом жене, произилази из различитих очекивања која људи обично имају о лидерима. Када се разматра културни контекст унутар кога се мушкарци и жене политички социјализују, показује се да разноврсни социокултурни фактори могу да произведу различите последице. Различите културне норме могу се, дакле, применити на различите акте политичке партиципације или ангажмана. Политичка социјализација узима различите форме у зависности од контекстуалних фактора. Они могу директно комуницирати са широм родном социјализацијом унутар посебне културе, резултирајући женским прихватањем ограниченијег погледа на сопствено политичко биће, које може бити рефлексивна полних стереотипа, с обзиром на то шта је прикладно за жене и мушкарце у друштву (на пр. културна норма о „мушкој конструкцији лидерства“). Међутим, треба нагласити да политичка социјализација може произвести различите ефекте међу женама у зависности од њиховог културног положаја. Суштински став је да нам политичка социјализација делом може помоћи, да разумемо како и зашто жене у неким културама постају више или мање политички ангажоване у односу на мушкарце. Социјализација, наиме, једним делом објашњава наше политичке

³⁵ Eagly, H. A., and Karau, S. J., op. cit., стр. 573-598.

ставове и како ћемо бити политички активни када одрастемо. „На пример, знамо да је за жене које су одрасле у кућама у којима су њихове мајке имале релативно активну улогу у политици, вероватније да ће гласати и имати активнију улогу у политици.“³⁶ Када су у питању гласачи (грађани/грађанке) сматра се да они »баратају« низом стереотипа који се заснивају на роду политичких кандидата/кандидаткиња – од личних карактеристика, па до њихових способности за политичким руковођењем. У Америци нека истраживања показују да “гласачи желе кандидате који поседују одлучност мушкарца и нежност (додир) жене”.³⁷

Дакле, родне улоге и друштвено одобрена позиција жене у политичком свету део су вредности сваког друштва и дубоко су усађене у његову структуру. Постојање реалне разлике између мушкараца и жена у социјалном контексту показује да је свет у коме живимо још увек подељен. То се најбоље уочава у постојању различитих оријентација родних улога, као и у социјалној дистрибуцији родних улога у породици/приватно и политици/јавно. Родне разлике које постоје с једне стране, када је у питању однос самих жена према политици и с друге стране, родно негативно обележен социјални консензус према женама у политици и на местима одлучивања, јасно говоре колика је распрострањеност стереотипа повезаних са традиционалним ставовима о женама у политици. Како наводе Л. Фох и Ј. Лавлесс теорије социјализације родних улога указују на значај традиционалних културних образаца у оквиру парадигме приватно-јавно и предрасуда о жени, које утичу на одлуке жена о политичком ангажману, али и на прихватање њихове политичке каријере од стране политичара и медија. Негативан однос према кандидовању жена за политичке функције је велика психолошка препрека, која за последицу има губитак самопоуздања и значајних политичких амбиција.³⁸

5. Закључно разматрање. Обимна истраживања и емпиријска евиденција показују да „мушкарци и жене улазе у политички живот са различитим врстама информација, искуства и приоритета“. (Толлесон-Ринехарт, С. анд Јосепсхон, Ј. Ј., 2000: 3) Перцепција да политика треба да буде поље у коме су мушкарци посебно моћни, спада у предрасуде које су утемељене у многим културама. Па се на том нивоу перцепције одређена подручја позива означавају као »типично женска« или „типично мушка“. Обзиром да стереотип умањује и угрожава допринос било које групе чије су могућности негативно стереотипизирани, највећи део радно активних жена концентрише се на она позивна поља која одговарају стереотипу родних

³⁶ Whitaker, L. D., ed., *Women in Politics – Outsiders or Insiders*, Prentice Hall, New Jersey, 1999, стр. 30.

³⁷ Bos, L. A., *Out of Control: Delegates' Information Sources and Perceptions of Female Candidates*, "Political Communication", 2011/28-1, стр. 98.

³⁸ Lawless, J., and Fox, R., op. cit., стр. 54.

улога. У том смислу политика је традиционално најзатворенија област за ангажованост жена и у њој су жене најмање присутне.

Традиционална парадигма о пожељним улогама за мушкарце и жене (које они обављају у различитим друштвеним сферама), дефинише и дистрибуира субјективне и објективне полне/родне претпоставке и могућности за бављење политиком. Истраживања која је П. Норис навела у својој књизи „Жене, медији и политика“ показују да у медијима доминира слика жене политичарке у коју се има мање поверења, поготово када је реч о традиционално „родно-типизираним“ питањима као што су одбрана и криминал. Мада, у исто време жена политичарка може бити представљена и као особа у коју се може имати више поверења када се ради о тзв. питањима „саосећања/бриге“, као што су породица, социјално старање и образовање.³⁹ У том смислу се увек може очекивати, као што је и пракса, да родни стереотипи буду посебно истакнути у политичкој арени минимизирајући тако статус жена у јавном животу. Зато су, веома дуго, многе теоретичарке феминизма биле критичне према доминирајућем начину представљању жена политичарки, доказујући да то подржава и охрабрује стереотипе полних улога и на тај начин одржава немоћ жена.

Више него било која друга област друштвене праксе, политика је обележена, у историјском смислу, јасним мушким идентитетом. На таквом идеолошком концепту мушкарци доминирају политичким пољем у великом броју земаља света и то упркос огромним разликама у политичким системима, културама, религијама, егалитарном наслеђу или традиционалним вредностима одређеног националног простора. Истраживања кажу да статистички значајне родне разлике постоје у оквиру психолошког укључивања у политику. Са тим у вези је чињеница, о којој у својој студији говоре Н. Барнс, К. Л. Шлоцман и С. Верба, да су »жене у поређењу са мушкарцима мање заинтересоване и мање обавештене о политици и да себе доживљавају политички мање ефикасним«. Оваква тврдња се наслања на суд да је партиципација “блиско повезана са разноврсношћу психолошких оријентација, то производи да неко *жели* да узме учешћа у политичком животу”.⁴⁰ Друга истраживања говоре о томе, да су мушкарци више од жена заинтересовани за националну политику или политику уопште. Односно да жене, без обзира на године, волонтирање у удружењима, приходе и професију, значајно мање од мушкараца испољавају заинтересованост за јавне функције. Заправо, жене себе виде као значајно мање квалификоване од мушкараца да би се кандидовале за политичке функције. Поред тога, на нивоу структуре партијског живота, жене се мање охрабрују за кандидатуру од лидера партија, изабраних представника и политичких активиста.⁴¹ Могли

³⁹ Norris, P., ed., *Women, Media and Politics*, Oxford University Press, New York, 1997, стр. 12.

⁴⁰ Burns N., Schlozman K. L. and Verba S., op. cit., стр. 99 – 100.

⁴¹ Delli Carpini, M. and Keeter, S., “Gender and Political Knowledge”, in: Tolleson-Rinehart, Sue and Josephson, Jyl J., eds., *Gender and American Politics: Women, Men, and the Political Process*, M.E. Sharpe, Armonk, 2000, стр. 25.

бисмо у овом контексту да парафразирамо Керол Гилиган и да се упитамо да ли жене говоре “различитим језиком” у политици?⁴² Женски и мушки политички ставови заиста се разликују око питања примене силе (рат, контрола права ношења оружја, смртна казна), бриге за околину или подршке социјалним програмима. Једно од истраживања је утврдило да без обзира што жене имају различите карактеристике и поседују друге идентитете (расни, класни/статусни и религијски), као група оне ће више од мушкараца бити чврсте истостишљенице и више демократски и либерално настројене приликом гласања.⁴³ Упркос овим разликама, „женски различити гласови“ како их је Гилиган назвала, могу бити потпуно неми, пригушени, зато што се жене мање баве јавним политичким говором. Жене не разговарају тако често о политици са пријатељима и породицом, и нађено је да значајно мање од мушкараца покушавају да убеду друге како да гласају.⁴⁴ Одговор на питање разлике и питање родног дизбаланса у политици је питање зашто се разумевање политике мушкараца разликује од разумевања политике жена? Тај одговор можемо потражити у даљим спецификованијим анализама улога националних култура, религије и нивоа модернизације, на сам процес политичке социјализације родних вредности или родних норми. Наиме, политичка социјализација виђена у другом културном контексту може заиста створити ситуацију у којој жене постају политички више укључене од мушкараца (пример Норвешке и осталих нордијских земаља). Културни контекст има могућност да подигне политички статус и активност жена.⁴⁵ Међутим, значајно је, такође, да се препознају штетни ефекти родне социјализације – специјално негативан утицај на развој самопоштовања и самореализације међу девојкама и уопште међу женама. На пример, каква се слика о жени у друштви и жени на јавним функцијама промовише, односно, да ли се у јавности жена најчешће приказује као супруга, мајка или жртва, а сасвим ретко као експерткиња за политику, лидерка или особа од ауторитета. Да ли је „слика жене“ фокусирана на њен изглед или на њено постигнуће, на њену личност или на њену политичку опцију, на пол или на статус. Каква је слика (колико негативна и каква се порука политичке природе шаље) коју у јавности имају жене политичарке, феминизам и/или женски покрет? Социо-културни оквир у коме је на овај начин проблематизована „слика жене“ можемо да идентификујемо у скоро глобалним димензијама.

⁴² Више о томе у: Gilligan, C., *In a Different voice: Psychological Theory and Women's Development*, Harvard University press, 1992, стр. 5-24.

⁴³ Више о томе у: Verba, S., *Culture, Calculation, and Being a Pretty Good Citizen: Alternative Interpretations of Civil Engagement*, Center for the Study of Democracy, Harvard University, 2001.

⁴⁴ Whitaker, L. D., op. cit. стр. 30.

⁴⁵ Ahmed, Z., *Bridging the Gap Between Gender Socialization and Gendered Political Behavior*, 2006. Prepared for the 2006 Meeting of the American Political Science Association. Retrived June 23, 2011 from the World Wide Web //www.allacademic.com/meta/p153662_index.html

Коришћена литература

- Aalberg, T., & Jenssen, T. A., *Gender Stereotyping of Political Candidate. An Experimental Study of Political Communication*. »Nordicom Review«, 2007/28-1.
- Abercrombie, N., Hill, S. and Turner, B., *The Penguin Dictionary of Sociology*, Penguin Books, London, 1988.
- Ahmed, Z., *Bridging the Gap Between Gender Socialization and Gendered Political Behavior*, 2006. Prepared for the 2006 Meeting of the American Political Science Association. Retrived June 23, 2011 from the World Wide Web //www.allacademic.com/meta/p153662_index.html
- Andersen, M. L., and Taylor, H.F., *Sociology: understanding a diverse society*. Thomson Learning, Inc., 2006.
- Badenter, E., *Jedno je drugo*, Svjetlost, Sarajevo, 1986.
- Ballington, J. and Karam, A., *Women in Parliament: Beyond Number, A Revised Edition*. International Institute for Democracy and Electoral Assistance, Stockholm, 2005.
- Ballington, J., *Equality in Politics: A Survey of Women and Man in Parliament*. Inter – Parliamentary Union (IPU), 2008.
- Berger, L. P., *Invitation to Sociology: A Humanistic Perspective*, Doubleday, New York, 1963.
- Burns, N., Schlozman, K. L., and Verba, S., *The Private Roots of Public Action: Gender, Equality, and Political Participation*, Harvard University Press, 2001.
- Bos, L. A., *Out of Control: Delegates' Information Sources and Perceptions of Female Candidates*, "Political Communication", 2011/28-1.
- Childs S., Lovendusku J. and Campbell R., *Women at the Top 2005 – Changing Number, Changing Politics?*, Hansard Society, London, 2005.
- Delli Carpini, M. and Keeter, S., "Gender and Political Knowledge", in: Tolleson-Rinehart, Sue and Josephson, Jyl J., eds., *Gender and American Politics: Women, Men, and the Political Process*, M.E. Sharpe, Armonk, 2000.
- Gender Equality in Politics*, Special Eurobarometar 2009.
- Giddens, A., *Sociology*, Polity Press, Cambridge, 1989.
- Gilligan, C., *In a Different voice: Psychological Theory and Women's Development*, Harvard University press, 1992.
- Eagly H. A., and Karau, J. S., *Role congruity theory of prejudice toward female leaders*. "Psychological Review", 2002/109-3.
- Eagly H. A. and Steffen J. V., „Gender Stereotypes Stem From the Distribution of Women and Man Into Social Roles“, in: Stangor, Charles, ed., *Stereotypes and prejudice: essential reading*. Psychology Press, 2000.
- Емпиријско истраживање ставова грађана Србије о родној равноправности*, Институт друштвених наука – Центар за политиколошка истраживања и јавно мњење, Београд, 2010.
- Fox, R. L., and Lawless, J. L., *Family Structure, Sex-Role Socialization, and the Decision to Run for Office*, "Women & Politics", 2003/24.
- Report on equality between women and men 2010*, European Commission, 2009.

- Inglehart R., and Norris, P., *Rising Tide: Gender Equality And Cultural Change Around the World*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003.
- Krook, M. L., Child, S., *Women, Gender, and Politics: a reader*, Oxford University Press, Inc., 2010.
- La France, M., „Gender and Social Interaction“, u: Unger K. R., ed., *Psychology of Women and Gender*, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey, 2001.
- Lawless, J., and Fox, R., *It Takes a Candidate: Why Women Don't Run for Office*, Cambridge University Press, New York, 2005.
- Leinert Novosel, S., *Žene na pragu 21. Stoljeća*, Ženska grupa TOD, Zagreb, 1999.
- Levit, N., *Men, Women and the Law*, New York University Press, New York, 1998.
- Mayer, J. D., and Schmidt, H. M., *Gendered political socialization in four contexts: political interest and values among junior high school students in China, Japan, Mexico, and the United States*, „The Social Science Journal“, 2004/ 41.
- Хавелка, Н., *Социјална перцепција*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2001.
- Norris, P., ed., *Women, Media and Politics*, Oxford University Press, New York, 1997.
- Norris, P., and Inglehart, R., *Women and Democracy: Cultural Obstacles to Equal Representation*, „Journal of Democracy“, 2001/ 3.
- Politics: Women's Insights*, Inter-Parliamentary Union (IPU), Geneva, 2000.
- Report on equality between women and men 2010*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2010.
- Tolleson- Rinehart, S. and Josepshon, J. J., „Introducion: Gender, Sex, and American Political Life“, U: Tolleson- Rinehart, S., and Josepshon, J. J., ed., *Gender and American Politics – Women, Man and The Political Process*, Armonk, New York, 2000.
- Sapiro, V., *The Political Integration of Women: Roles, Socialization, and Politics*, University Illinois Press, Urbana, 1983.
- Seguino, S., *PlusÇa Change? evidence on global trends in gender norms and stereotypes*. „Feminist Economics“, 2007/13-2.
- Савић, С., *Језик и пол (III), Истраживања код нас*, „Женске студије“, 1995/2-3.
- Требјешанин, Ж., *Стереотипи о жени у српској култури*, „Нова српска политичка мисао“, 2/2002.
- Верба, С., *Културе, Цицулатион, анд Беинг а Претту Гоод Цитизен: Алтернативе Интерпретионс оф Цивил Енгагемент*, Центер фор тхе Студу оф Демоцрацу, Харвард Университу, 2001.
- Вхитакер, Л. Д., ед., *Вомен ин Политицс – Оутсидерс ор Инсидерс*, Прентице Халл, New Jersey, 1999.
- Висниевски, Р. унд Кунст, Х., едс., *Хандбуцх фйр Фрауенфраге: Зур Стеллунг дер Фрау ин дер Гегенварт; Информатионен – Аналусен – Анрегунген*, Верлаг Бонн Актуелл ГмбХ, Стуттгарт, 1988.
- Вуд, В. Анд Еаглу Х. А. „Гендер“, у: Фиске, Т. С., ат алл, *Хандбоок оф Социал Псуцхологу*, Волуме Оне, Јохн Вилеу & Сонс, Инц., New Jersey, 2009.
- Ђорић, Г., Жункић, Н., Обрадовић-Тошић, Т., *Образовање за родну равноправност: анализа наставног материјала за Грађанско васпитање*, УНДП, 2010.

Natalija Žunić, MA

Teaching Assistant

Faculty of Law, University of Niš

Gender Stereotypes on Women and Men in Politics

Summary

Male and female stereotypes are modeled upon specific gender characteristics; (men are often perceived as rational, aggressive, shrewd, ambitious, etc; women are seen as emotional, emotionally unstable, sly, fragile, etc). These stereotypes signify very rigid, simplified and change-resistant conceptions and beliefs about certain social groups as well as about every single individual in the group. Hence, stereotypes are the basic assumption for developing bias not only towards entire groups but also towards individuals who are different from others. Moreover, they are one of the postulates for justifying different forms of discrimination, such as women discrimination or their insufficient participation in politics and under-representation in the political institutions of the state.

Politics is one of the human activities where men and women are judged and evaluated according to gender stereotypes. This paper is aimed at identifying and mapping the gender stereotypes which are associated with men and women's participation in politics; these stereotypes ultimately define their social status and political influence. Citizens (voters) are considered to be "hinging" on a wide range of stereotypes which are based on the politicians' gender, starting from their personality traits to their aptitude for political participation. For example, women politicians are frequently perceived on the grounds of their "typically" feminine characteristics (such as affection and sensibility), for which reason women are assumed to be experts in managing the so-called "female" public affairs, such as education and/or gender issues. Male politicians are considered to have "typical" masculine traits (such as reliability and strength) which make them suitable for administering the so-called "male" public affairs, such as criminal issues and defence.

Key words: *women; men; gender stereotypes; gender roles; politics/political participation; gender segregation in politics.*